

בטח בה' ועשה טוב

פרק ג'

בטחון עם נחישות

הכלל שקבעו גדולי הדורות לענין מידת הבטחון המותרת לאדם, היא שרק דרגה כזאת שהוא מסוגל לעכל אותה ולחיות עימה, ולכן עליו לצעוד עם בטחונו בה' בהדרגה.

כאשר עולים במדרגות, במיוחד אם העליה היא רוחנית, יש להשגיח תמיד שלא ליפול אחורה, במיוחד בזמנים שקשה להמשיך ולעלות, ובמיוחד אם ישנם חברים שנשארו למטה.

מסיבה זאת חובה על האדם כאשר הוא עוסק במידת הבטחון, להתאזר בעוז ותעצומות, לא להביט אל עבר שכניו וידידיו שעשויים לעיתים רבות לקררו מאמונתו החזקה, ולא ליחס חשיבות לדעת הבריות, שלרוב מעורבת בדיעות נפסדות וכוזבות שהינם הפך האמת - האמונה הנכונה.

להיפך - כך יודא שחבריו וידידיו לא יקררו את אורה של האמונה וחיות הבטחון הקיימת בנפשו כתוצאה מעבודת הנפש.

האווירה הקיימת ברחוב - כלומר בשיג ושיח היושבים מחוץ לאהלה של תורה, היא אוירה פשרנית במיוחד בנושא הביטחון, והשיח היום יומי - אמנם אינו כופר חלילה בעליל ביסודות האמונה, אך לצערינו גם לא תואם את יסודות הבטחון לפיה הבורא והוא לבדו הזן ומפרנס את כל הברואים ברצונו הטוב.

תשובה ריאלית

אחת השאלות הנפוצות שכמעט ואין איש או אישה בעולם שלא נשאלו בחייהם פעמים רבות היא "מהיכן אתה מתפרנס?". התשובה הנהוגה לשאלה כזאת היא תשובה עניינית או לחילופין מתחמקת. אך אדם שינסה לענות תשובה עניינית באמת ולענות כי הקב"ה הוא הזן ומפרנס אותו, יתקל מיד בשאלה ותמיהה בנוסח כזה, "כן, אבל 'תכלעס'¹ - מהיכן אתה מתפרנס?"

אל תמיהה זו נלווית לעיתים טפיחת יד על חברתה או על השולחן, משל היה אומר: הבה נדבר באופן מעשי ולא ברמה הרעיונית, משל התשובה הקודמת

¹ ביטוי באידיש (התאמה של המילה "תכלית" להגה המדוברת באידיש), שמשמעותו בחינת חשיבותו של פעולה לפי התועלת המעשית בשטח ולא הרעיונית בלבד.

היתה כעין אמרה או משפט שיש מצוה לאומרה, אך אין בה מענה אמיתי לשאלה שנשאלה.

ואמנם ההדרכה הנכונה שכמותה היו נוהגים יהודים יראי שמים רבים, היא לא לענות על השאלה בצורה המקובלת, במיוחד כאשר מטרת השואל אינה מעשית (כדי לסייע לו למשל), אלא סקרנית ולעיתים אף חסרת מטרה כלל, משום שכאשר אמונתו של השואל אינה שלימה, היא משפיעה על הלך השיחה וגורמת שגם התשובה ומהלך השיחה שיתפתח לאחריה תתייחס לצורה בה האדם מתפרנס בחסד ה' בצורה קבועה או ארעית זו או אחרת, כביכול זו היתה אכן המקור האמיתי לפרנסתו.

מכיון שכן, יש לענות בעוז ובגאון על השאלה הנזכרת בנוסח כמו זה למשל: "אבי שבשמים ובארץ, הבורא יתברך שמו, הוא המפרנס אותי ברחמי הרבים". תשובה כעין זו, בין אם נאמרת בקיצור נמרץ ובין אם נאמרת באריכות ובפירוט, מעמידה את השואל ואת שאלתו על מקומה, ומחזקת את הביטחון בה'.

ככל שנחדיר יותר לחיי היום יום את השיח באמונה מבלי התחכמויות, ולהתייחס למציאות הקיימת כפי שהיא אכן - עובדה קיימת וכחלק ברור בחיינו, כך נזכה אכן לחיות עימה כראוי ולהתאים את הליכות חיינו וכל רגשותינו לאמונה ובטחון בשלימות.

פרנסה משני פרות

כך למשל מסופר על הצדיק הקדוש רבי אורי מסטרליסק² ששאלוהו מהיכן מתפרנס, וענה "משני כ"י". משמעות מילה זו ביידיש עשויה להתפרש כפרות ('קיהען'), כלומר משני פרות שבביתו המניבות לו חלב. מיד שלחו כל שכניו את כדי החלב לביתו כדי לקנות ממנו חלב ולפרנסו בדרך כבוד.

אשתו של הצדיק נענתה בפליאה לכל שכניה כי אין לה פרות כלל בבית, ואינה יודעת על מה הם סחים. לתמיהת השכנים שבאו לשאול את הצדיק על מה ולמה השיב כפי שהשיב, נענה הצדיק כי לא היתה כוונתו לשני פרות, אלא לשני פסוקים המתחילים במילה "כי", והיינו (תהילים לג, כא) כי בן יִשְׁמַח לִבְנוֹ כִּי בִשְׁם

² תלמידו של הרה"ק רבי שלמה מקרלין, גם בדורות האחרונים היו צדיקים שהשתמשו באמרה זו, ראה למשל בספר מאיר החיים (תשנ"ב, ח"ב עמ' שי"ג) כי אמרה זו היתה שגורה על לשונו של בעל האמרי חיים מויז'ניץ.

קִדְשׁוֹ בְּטַחְנוֹ, דְּהֵיִינוּ בַטַּחְוֹן הַמַּלְוֹה בְּאֹפֶן בְּלִתי נִפְרָד עִם שְׂמֵחָה בְּה', וְכִפִּי שְׂבִיָּאָר הַמַּגִּיד מִמַּעֲזְרִיטִישׁ³, כִּי לֹא יִתְכַן בַּטַּחְוֹן מוֹשֵׁלֵם לִלֵּא שְׂמֵחָה בְּה'.

יש להניח כי הצדיק שענה כך, הבין לחלוטין את כוונת השואל ומטרתו (לסייע לו בפרנסתו), ולמרות זאת השיב לו כפי שהשיב, מכיון שברור היה לו שאכן הבורא הוא מקור פרנסתו ולא כל אמצעי אחר, ולכן סבר כי זו התשובה הראויה והנכונה.

לומדים אנו כי נדרש מהאדם תוקף מיוחד, כשהוא נדרש לעמוד על בטחוננו מול דעות כוזבות של שכניו וידידיו שלא תמיד מחזיקים כראוי במידה זו.

עזות פנים הנדרשת בזמני הסתר

בדרך זאת ניתן לפרש את הפסוק (שמות ל, יח) וְעֲשִׂיתָ כִּיֹּר נְחֹשֶׁת וְכֶנֶס נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ. באופן כזה:

כִּיֹּר - מלשון ציור האמונה החקוק בחוזק בתוך לוח לבו של האדם, שכן פירוש המילה כיור בארמית הוא "ציור" על קירות הבית.⁴ האמונה בשלימותה היא דווקא כזאת החקוקה בלבו של אדם בחוזק, ואינה מושפעת בכל עת ועת ממקרי הזמן.

נְחֹשֶׁת - מלשון עזות ותוקף, כלשון הפסוק (ישעיה מח, ד) כִּי קָשָׁה אֲתָהּ וְגִיד בְּרִזְלָךְ עָרְפֶךָ וּמִצְחֶךָ נְחֹשֶׁת. על האמונה להיות חקוקה בתוקף ובעוז, מבלי להתחשב בסובבים.

וְכֶנֶס - מלשון בסיס, שכן כנו של הכיור היה הבסיס של הכיור, ומטרתו להגן על החלק העומד עליו ולהגביהו שיהא מוכּן לשימוש⁵.

נְחֹשֶׁת לְרַחֲצָהּ - רחיצה היא תרגום ארמי של המילה בטחון, וכמו שאנו אומרים בתפילת בריך שמיה "ביה אנא רחיץ". כלומר - ההכנה לאמונה כפי שהיא שלימה

³ הובא בפרק הראשון.

⁴ כלשון הגמרא (בבא בתרא נג, ב): אמר רב דימי בר יוסף א"ר אלעזר המוצא פלטרין בנכסי הגר וסד בהן סיד אחד או כיור אחד קנאן. ופירש הרשב"ם: כיור - ציורין מחוקין על הקיר (מחוקין- כלומר חרוטין).

⁵ וכן הוא לשון "מוכני" המוזכר בחז"ל כמבואר בריטב"א (שבת דף מד ב) בשם רבינו תם: "חדא דלשון מוכני אינו אופן אלא בסיס גמור שהוא בית מושב, והמוכני שהזכירו גבי שחיטה (חולין ט"ו ב) ג"כ בית מושב דריחים הוא וכדאמרין התם סדנא דריחיא וסדנא דפחרא, ועוד כיון שיש לשידה זו אופנים מאי מדידה אית בה דהא בפרק רבי עקיבא (לק' פ"ד א') אמרינן דטלטול על ידי שוורים שמיה טלטול, ועוד היכי קתני בזמן שיש עליה מעות שאין דרך להניח מעות על האופן, ומפני זה פירש כי השידה הזאת היא כמו תיבה גדולה שנותנים בה כלים ומיני סחורות, ופעמים שעושים לה בית מושב שתהא עליו כדי שלא תאכלנה הקרקע, וזו נקראת מוכני דהיינו בסיס, לשון הכיור וכנו".

וחזקה כנחושת, היא שהאדם יסמוך על רבונו של עולם, באופן מוחלט, וידע כי כל אשר אביו - מלך מלכי המלכים - עושה, הכל לטובתו באופן מוחלט.

מסקנת הדברים היא שהתורה מדריכה אותנו שנחזק את אמונתנו ובטחוננו בתוקף רב, בדרגה של **עזות מצח** (וכלשון הפסוק בספר ישעיה). מכיון שכאשר הדבר נוגע לבטחון, אין לחשוב פעמיים, ואין להתייחס למעמדו של השואל וכבודו, שכן במקום שעיקרי האמונה עומדים על כף המאזנים, אסור להתחשב בשיקולים אחרים כל שהם, ותמיד יש להתחזק באמונת ה' ובטחוננו באופן מוחלט, ולא לתת לאיש, יהיה אשר יהיה, לערער את רמת הבטחון בכהוא זה.

הבנת חשיבות האוצר הגדול – הבטחון

כאשר אדם שומר על חפץ שחייו תלויים בו, הוא נחוש בהחלטתו למסור את עצמו למען שמירתו, ולעולם לא יתן לאיש לנסות לערער את אחיזתו בו.

בדומה לכך: מי שמבין ויודע כי הבטחון הוא סוד ההצלחה הרוחנית והגשמית גם יחד, והוא האוצר היקר ביותר שיש לאדם עלי אדמות ובעולם הנצח גם יחדיו, לעולם לא יתן לאיש לערער את בטחוננו בשום פנים ואופן, בין הלה והתעיינותו עטופים במסווה של דאגה לטובתו, ובין אם הלה מתחסד ומתעטף במסווה של עבודת השם.

זאת הסיבה לכך שהתורה מגדירה את הבטחון המכונה בארמית "רחצה", כתלוי ב"נחושת" - אומץ ונחישות, דביקות במטרה מבלי פשרות.

באופן דומה אנו גם מוצאים בתורה את הביטוי "נחש הנחושת", ככוח אלוקי שנטע את הבטחון בעם ישראל, וכמו שכתוב בתורה⁶, בפרשת נחש הנחושת שעשה משה רבינו, כדי להציל את עם ישראל מנשיכתן של הנחשים השרפים שנשכו עם רב מישראל (בעקבות חטא לשון הרע על הקדוש ברוך הוא)⁷, כשסגולתו המעשית היא תזכורת על כך שהבורא הוא זה שהחיים והמוות תלויים בידו, ידיעה שלפני המידה בה היא מושרשת באדם בבטחון גמור - כך הוא ניצל מכל רע⁸.

כח מיוחד זה שמכונה נחש הנחושת בא כמענה אל המציק הסדרתי; הנחש הקדמוני, אותו נחש שמעיז תמיד לנסות לערער את עיקרי האמונה; אותו נחש

⁶ בפסוק (במדבר כא, ט).

⁷ וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נַחֲשׁ נְחָשׁוֹת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַנָּס וַהֲיָה אִם נִשְׁךְ הַנָּחַשׁ אֶת אִישׁ וְהִבִּיט אֶל נַחֲשׁ הַנְּחָשׁוֹת נָחִי.

⁸ וכפירושו של בעל החזקוני "הנחשת - על ידי שהיה נתון כתורן על הנס הנשוך תולה עיניו למעלה ומכוין לבו לאביו שבשמים".

אכזר שגרים לאדם הראשון להתבלבל ולעבור על רצון ה' ובכך גרם מוות לכל הבריאה. הנחש - הוא זה ששואל שאלות תמימות כביכול, כשמטרתו ברורה - לבלבל, להחליש ולהציק.

הפיתרון לנחש הוא להשתמש במידתו: נחישות כפולה, נחישות האמת מול נחישות השקר, ורק היא הפתרון להצקותיו של הנחש הקדמוני, וכמאמר הכתוב (במדבר כא, ט) וְהָיָה אִם נָשָׂךְ הַנָּחָשׁ אֶת אִישׁ וְהִכִּיט אֵל נָחָשׁ הַנְּחָשֶׁת וְחָי.

כשם שהנחש אינו נותן לעובדות לבלבל אותו, וגם מול גילויים ברורים של השגחת ה' הוא ינסה לערב את הנהגת הטבע, משל היתה מציאות דמיונית כל שהוא המנהיגה את הטבע, או משל היה הטבע מכונה חשמלית הפועלת באופן עצמאי, כך נדרשת נחישות מול הנחש, נחישות כפולה ומכופלת, הדבקה באמת ואינה נותנת כלל מקום לשקר.

החילוק בין הנחש לנחש הנחושת הוא שהנחש - נציגו של השקר, אין לו רגלים, על גחונו הוא הולך. לעומת זאת את הנחש הנחושת הורה משה - בציווי הבורא - לשים על נס כמאמר הכתוב (שם) וַיַּעַשׂ מֹשֶׁה נָחָשׁ נְחָשֶׁת וַיִּשְׁמְהוּ עַל הַנָּס. כי נחש הנחושת הוא נחישות המבוססת על מציאות הנראית לעינים - הנהגת ה', שאין עוד מלבדו, ומי שמתבונן בהם רואה לעין את הנהגת ה' בניסיו וטובותיו שבכל יום ויום עמנו.

להשיג סדרת מאמרים זו

ומאמרים נוספים בענייני תורת הנפש

הירשמו

מכון "יסוד החסידות"

058-326-8992

H3268992@gmail.com